

PRINCIPI OPŠTE SEMANTIKE

Sledeće stranice rezimiraju opšte zaključke moje knjige *The Principles of Semantics*, izdate 1951. godine.

Prvi zadatak semantičara je da ograniči domen svoje specijalnosti. Treba najpre otkloniti terminološku konfuziju, razlikujući semantiku lingvista od dveju istimenih disciplina: 1) filofske semantike (Carnap, Morris), koja pripada semiologiji ili teoriji znakova i proučava odnose između znaka i označene stvari; 2) pragmatične semantike Kožibskieve škole koja ima za cilj da ukaže na varljive apstrakcije i na druge zloupotrebe u govoru. Mesto koje pripada semantici u unutrašnjosti lingvistike nije još dobro definisano. Ako prihvatimo distinkciju između tri plana lingvističkog sistema, prema tri osnovne jedinice — fonema (distinktivna jedinica), reč (jedinica značenja) i sintagma (jedinica odnosa), dolazimo do tripartitne sheme: fonologija-leksikologija-sintaksa. Među ove tri grane samo je fonologija homogena, dok leksikologija i sintaksa imaju po dva odeljka: morfologiju (proučavanje značenjskog) i semantiku (proučavanje označenog). Biće potrebno, dakle, razlikovati, s jedne strane, leksičku semantiku, a, s druge, sintaksičku semantiku. Leksička semantika će opet imati dva pododeljka: semantiku reči i semantiku sufiksâ (prefiksi, infiksi itd). Knjiga o kojoj je reč ograničava se na ispitivanju značenja reči. Kao i ostale grane lingvistike, semantika ima dve dopunske perspektive: sinhronično i dijahronično proučavanje leksičkih značenja.

Deskriptivna semantika mora, pre svega, da odredi stepen autonomije koji treba pridati reči u govoru i u jeziku. Na glasovnom polju, razni fenomeni sintaksičke fonetike (dezakcentovanje, deformacija, sandi itd.) ograničavaju autonomiju reči koju, međutim, potvrđuju »znaci ograničenja« ustanovljeni fonologijom (fiksni akcent, inicijalne grupe prihvatljive u jednom datom jeziku, vokalska harmonija u turskom i u ugro-finskom); konstatacije lingvističke geografije u vezi sa »fonetski osakaćenim« pokazuju takođe da jezik reaguje protiv preterane redukcije glasovne supstance reči. U sintaksi građenju složenih reči i supletivizam postavlja teške probleme ograničenja. S druge strane, imponuje se dihotomija između »glavnih reči« i »uzgrednih reči« (Martiovi »autosemantički« i »sinsemantički« elementi): samo prvi pripadaju rečniku, »reči alati« zavise od sintakse, u istoj meri kao i fleksija i red reči od kojih zavise. Na kraju, na leksičkom planu, autonomija reči mora da bude definisana u odnosu na ulogu konteksta. Važnost konteksta varira prema slučajevima i prema jezicima: u francuskom i u engleskom, na primer, gde su jednosložnice mnogobrojne i, prema tome i homonimi, on ima veoma važno mesto u funkcionisanju semantičkog mehanizma.

Centralni problem deskriptivne semantike jeste definicija značenja reči. Svaki akt simbolizma, lingvističkog ili ne, implicira prisustvo tri elementa: značinski, označen i označen predmet. Pošto predmet pripada ekstra-lingvističkom svetu, semantika će se ograničiti na to da ustanovi odnos između značinskog i označenog. Između značinskog, koji ćemo nazvati *imenom*, i označenog, koji ćemo nazvati *smislom*, postoji odnos u-

zajamnog evociranja: ako čujem reč *sto* (predmet), predstava stola mi dolazi na pamet i, obrnuto, predstava stola me nagoni da izgovorim reč *sto*. Ovaj odnos uzajamnog evociranja između imena i smisla čini značenje reči. U slučaju vlastitih imena, isti činioci učestvuju, ali nema značenja u striktnom smislu reči. Vlastita imena su proste etikete; ne znače ništa, identifikuju.

Da bi više odredila odnos između imena i smisla, deskriptivna semantika će najpre analizirati jednostavne situacije u kojima se nalaze jedan jedini značinski i jedan jedini označen. Prvi problem koji se postavlja jeste problem samovolje značinskog. Moje reči su čisto konvencionalni znaci, bez ikakve bitne veze između imena i smisla. Druge su »motivisane« svojom glasovnom strukturom (onomatopeje), morfološkom strukturom (izvedene reči i složene reči) ili semantičkom strukturom (reči upotrebljene u prenesenom značenju). »Narodna« etimologija, čiji su značaj lingvistički atlas istakli, konstituiše poseban slučaj motivacije: uspostavljanje etimoloških odnosa bez istorijskih osnova.

Druga osnovna crta lingvističkog simbolizma je apstraktna priroda smisla reči. Jedan element apstraktnosti je nerazdvojan od konstitucije svih naših reči, čak i najkonkretnijih. Postoje i specijalni činioci koji igraju ulogu u istom smislu: nedostatak srodnosti sa predmetom, odsustvo jasnih granica između imenovanih stvari itd. Ovaj odeljak semantike je mogao da iskoristi bogate podatke, skupljene onomasiološkim istraživanjima. Treba još uzeti u obzir afektivne elemente značenja: emotivna nijansa reči, ekspresivne vrednosti, ton, isticanje, efekte evociranja — toliko fenomena koji se nalaze na granici između semantike i stilistike u smislu koji su Bali i njegova škola dali toj reči.

U svakodnevnom govoru, prosti semantički odnosi su relativno retki; radi se najčešće o višestrukim odnosima koje ćemo nazvati »višestrukim značenjem«. Ovo višestruko značenje može da se izražava na dva različita načina: a) više imena imaju isto značenje (sinonimija); b) jedno ime može da ima nekoliko različitih značenja. U ovom slučaju treba razlikovati dve mogućnosti: 1) više značenja jedne iste reči (polisemija); 2) više reči identične forme (homonimija); u svakom slučaju, nema hermetičnih pregrada između oba tipa. Nisu, uostalom, na istom položaju: homonimija je anomalija u životu jezika, dok je polivalentnost reči suštinski princip u organizovanju rečnika. Obe mogu da izazivaju patološke situacije: nenasnosne višesmislenosti i neprijatne asocijacije. Istraživanja Gilijerona, Zaberga i drugih lingvista-geografa ukazala su na odvijanje ovih sukoba i na »terapeutska sredstva« kojima se jezik služi da bi ih rešio.

Još jedanput kartografska metoda ima zaslugu zato što je uspostavila most između deskriptivne i istorijske semantike. Preciznom analizom sukcesivnih faza homonimskog sudara, Fon Vartburg je dokazao da su u ovim procesima sinhronija i dijahronija neodvojive; oba se stanovišta moraju kombinovati, a da se ipak ne pobrkaju. Druga teza Sosirove doktrine je bila takođe oborena savremenom semantikom. Sosir je

bio postavio kao princip da sinhronična lingvistika proučava sisteme, dok se dijahronična perspektiva ograničava na analizu izolovanih činjenica. Ova antinomija, koja svodi istorijsku metodu na neplodni anatomizam, bila je oborena u semantici teorijom »leksičkih polja«, koju su Trir i njegova škola obradili. Leksička polja su striktno organizovani sektori rečnika, sistemi gde se sve drži, gde su elementi uzajamno ograničeni i gde vrednost svakog dela zavisi od »opšte sheme« (na primer, niz boja, porodični odnosi, vojnička hijerarhija, reči jednog sporazuma itd). Da bi se proučavala istorija tih polja, nije dovoljno proučavati individualnu evoluciju svih reči koje se nalaze u njima: treba pronaći i interpretirati transformacije samog sistema. Ova teorija koja primenjuje principe Gestalt psychologie pri ispitivanju strukture rečnika najverovatnije će imati važne posledice za naknadno napredovanje semantike.

Polazna tačka *istorijske semantike* je definicija semantičke promene. Ova definicija proizilazi iz analize značenja koju smo malopre skicirali. Smatra se semantičkom promenom svaka modifikacija odnosa između imena i smisla, bilo da je to promena imena, bilo da je to promena smisla, ili, na kraju, kombinacija dvaju procesa. Semantičke promene su bile klasifikovane po najrazličitijim stanovištima: logičkim, genetičkim, psihološkim, empirijskim itd. Prema psihološkoj klasifikaciji, koja kombinuje bergsonovsku doktrinu intelektualnog truda sa izvesnim motivima Sosirovog stukturalizma, reči čine deo velike asocijativne mreže: asocijacije između značinskih, s jedne strane, i između označenih, s druge strane. Svaka reč je uokvirena »asocijativnim poljem« (Bali) u kome se vrše promene reči i značenja. Ako dodamo ovoj shemi psihološku distinkciju između asocijacija po sličnosti i po susedstvu, dobijamo četiri paralelna tipa: 1a) sličnost značenja; 1b) susedstvo značenja; 2a) sličnost imena; 2b) susedstvo ime-

na. Postoje, takođe, mešoviti tipovi gde intervenišu više raznih asocijacija. S druge strane, biće potrebno razlikovati nezavisne promene od analoških promena (precrt itd) i, još, autentične inovacije od pseudopromena. Ove se objašnjavaju lingvističkim konzervativizmom i lingvističkom inercijom: dok stvar evoluirala ime ostaje takvo kakvo jeste, primajući nov sadržaj.

Asocijacije koje režiraju semantičke procese su suviše različite i suviše promenljive da bi se svodile na precizne formule, poput fonetskih zakona. Na kraju krajeva, možemo da primetimo izvesne tendencije koje su prisutne svugde pomalo i koje, izgleda, odgovaraju tom i tom konstantnom karakteru našeg psihizma. U interpretaciji tih tendencija, radiće se, naravno, oprezno, oslanjajući se na obilnu i reprezentativnu dokumentaciju i odvajajući metodično spontane paralelizme od onih koji proizilaze iz istorijskih okolnosti (zajedničko poreklo, uticaj stranog uzorka). Već dobijeni rezultati pokazuju da se izvesne opšte tendencije mogu statički analizirati; suviše tačne formule (Cipf) ne mogu se u celini prihvatiti, jer se njihova preciznost ne slaže najbolje sa neodlučnim karakterom leksičkih značenja.

Iz ovog brzog pregleda proizilazi da u semantici postoje sada dve orijentacije, različite, ali dopunske. Trudimo se, s jedne strane, da podvučemo u jednom jeziku semantičke dominante upoređujući ih sa drugim sistemima ili sa drugim etapama sopstvene evolucije. Doziranje proizvoljnih i motivisanih reči, doziranje izraza koji pripadaju vrsti i koji su posebni, karakteristični procesi afektivne semantike, organizovanje sinonimskih sredstava, frekvencija polisemije i homonimije, zaštitna sredstva protiv nepodnošljivih dvosmislenosti, struktura leksičkih polja, relativna autonomija reči, nalaze se među kriterijama koje su se već pokazale kao korisne u ovom domenu. Razvijajući i proučavajući ovu metodu, doći će se, možda, do *semantičke trilogije* raznih lingvističkih sistema. Ali se semantika ne zadovoljava time da utvrdi ono što razlikuje jedan jezik od drugog: istovremeno, nju zanima i ono što ih vezuje. Prelazeći granice jednog jezika, *uporedna semantika* determiniše karakteristike i tendencije zajedničke u jednoj grupi jezika ili u jednoj datoj civilizaciji. Upućujemo se na takav način ka jednoj »evropskoj semantici«, ka proučavanju međulingvističkog fonda metafora, izraza u prenesenom značenju, koje su nedavna istraživanja Špicera i drugih već krenula. *Opšta*, ili »panhronična« *semantika*, prema Sosirovskoj terminologiji postavila je sebi mnogo ambicioznije zadatke: operišući na svetskom razmeru, ona se trudi da dopre do semantičkih konstanti čovekovog jezika i da definiše glavne crte kojima ide svugde razvoj značenja. Da bi se realizovali ovi veliki programi, trebaće se osloniti na empirički i adekvatni materijal, koji, u većini slučajeva, još nedostaje. Po razmeru svojih istraživanja i preciznosti svoje tehnike, dijalektologija jeste jedan od velikih rezervoara iz kojeg su semantičari uvek uzimali i iz kojeg će sve više uzimati u narednim godinama.

Preveo sa francuskog
ROŽE LUDVIG

ZVONIMIR HUSIĆ

PRIJE OLUJE

PRIJE OLUJE

*Daj ruku
u bor krenimo svijetla lica
eto se primiće val
u nadi da se s nama skobi;
ne griješi usnom
ponad nas se more premeće u mucu
stoljetne nam lađe vezane o boku
i ne plovimo od stida,
jer nas pijesak žalu mrtve vraća.*

NOCTURNO

*Ništa se ne zbiva
tek nam se prisutnost šutnjom mjeri.
Nema nade
iz te zbrke nećemo uteći.
Slabi u času opiranja
sročili smo riječi prisege
zbog kojih neće da nam sude
moja dobra ženo
posustala u radanju.
Izučimo li zanat smrti
bit će razloga za putovanja,
no događa se suprotno od svega,
jer jednostavno
svaki od nas
odavno već rasut spava
u zburadoj tami svojeg groba.*

VODA OPET NESTO NOSI

*Malaksava snaga, voda opet nešto nosi
more na pobunu spremno
već nam prijeti iz daljine.
Zar smo nešto više od samoće znali?
Nema nade, ne jenjaju vali
već smo obećani nekoj davnoj kobi.
Pa tko će od nas to bespuće proći
u srcu sam, prazan u duši,
bez ijedne mrlje koja ostaje od krvi.*

*Do onog mora dođoh taman
pred kojim više nemam ništa reći
teška vodo istekla kroz oči
preostaje na dno tebe nijemo leći.*